

*Народжені в Україні
Видатні жінки в
художніх творах*

Серія віртуальних виставок

Запорізька обласна універсальна наукова бібліотека,
Відділ наукової інформації та бібліографії, 2016 р.

Життя, осяяне талантом

Марія Костянтинівна Башкирцева (Марія Константін Рюс) (23 листопада 1860 — 31 жовтня 1884) — українська художниця, майстер жанрового живопису, скульптор.

Марія народилася 23 листопада 1860 року (за деякими дослідниками – 24 листопада 1858 р.) в селі Гавронці, тепер Диканського району Полтавської області. Батько, Костянтин Башкирцев, – син генерала, поміщик, згодом обраний предводителем полтавського дворянства. Мати, Марія Бабаніна, - з давнього дворянського роду з домішкою татарської крові.

Батьки Марії розійшлися, коли вона була ще зовсім маленькою. Мати забрала маленьких дітей та повернулася до батьківського маєтку Бабаніних. Подружжя не розлучилося назавжди, але жило відтоді нарізно.

У 1870 році Марія з сім'єю виїхала за кордон. Жили спочатку у Відні, Баден-Бадені, Женеві. А тоді на довший час оселилися в Німці. Тут 12-літня Марія 1873 р. починає писати свій щоденник. Марія добре знала французьку, англійську, італійську й давньогрецьку. Згодом вивчила ще п'ять іноземних мов. В оригіналі читала Гомера, В. Шекспіра, Плутарха, О. де Бальзака, Гі де Мопассана, Данте, Е. Золя. Надзвичайно наполегливо вона вивчала історію й літературу, філософію і природничі науки.

У Франції авторитетні фахівці виявили у дівчини рідкісне співацьке обдарування. Вокальні здібності юної М. Башкирцевої високо оцінив відомий французький співак, професор Паризької консерваторії Вартель. Та через хронічну хворобу горла Марія назавжди втратила голос.

Невдовзі втрата слуху різко обмежує її музикування. Дівчина знаходить розраду в малярстві. У Ніцці, де їй доводилося довго лікуватися, Марія бере уроки у відомого французького художника Бензи й самотійно опановує мистецьку спадщину.

У 1877 році М. Башкирцева приїздить до Парижу і вступає до приватної студії А. Жульєна (майстерня Т. Робера-Флері). Марія багато малює з натури, самотійно вивчає анатомію. Через 11 місяців на загальному конкурсі вона здобуває золоту медаль, а 1880 року вперше виставляє у Салоні Товариства французьких художників картину «Молода жінка, яка читає», підписану псевдонімом Марія Константін Рюс.

Тим часом здоров'я її погіршується, лікарі діагностують туберкульоз. Крім того, Марія й далі втрачає слух.

Все своє життя свідомо і з повною посвятою працює Марія задля власної слави. Змалечку слава надихала її мрії – хотіла стати королевою, дружиною якоїсь видатної особи, великою співачкою, великою маляркою і заради слави готова була зректися всього іншого.

Восени 1881 року художниця подорожує по Іспанії. Особливий інтерес виявляє до найбідніших верств суспільства: малює циган, жебраків, каторжників. Дедалі дужче її увагу привертають суспільні проблеми. Вона відвідує засідання французького парламенту, вступає до Товариства поборниць жіночих прав. Рішуче відкидає штампи офіційного мистецтва, обираючи своїм орієнтиром життєву правду й реальність.

А хвороба дедалі загострювалася, прогресувала сліпота. Лікарі категорично заборонили М. Башкирцевій малювати. Проте вона, зібравши останні сили, взялася за

нову картину «Лава на заміському паризькому бульварі». Але закінчити це полотно вже не змогла. Марія Башкирцева померла від туберкульозу легенів у віці 26 років.

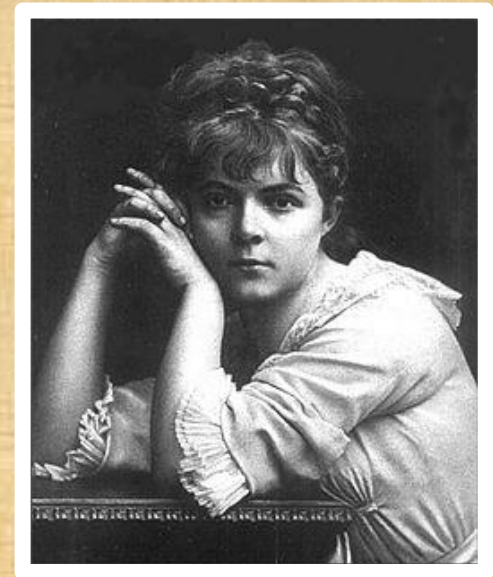
Марія Башкирцева була першим українським художником, чії твори включені до експозиції Лувру. Перед смертю вона висловила бажання, щоби з її коштів була призначена премія художникам і скульпторам, які не досягли 25-річного віку, але вже встигли успішно виступити зі своїми творами.

За декілька років Марія Башкирцеві створила 150 картин, шкіців, малюнків та скульптурних етюдів. Твори її зберігаються в музеях Франції, Голландії, США, а також у Дніпропетровську, Харкові, Москві й Санкт-Петербурзі. У Ніцці її ім'ям названо одну з вулиць.

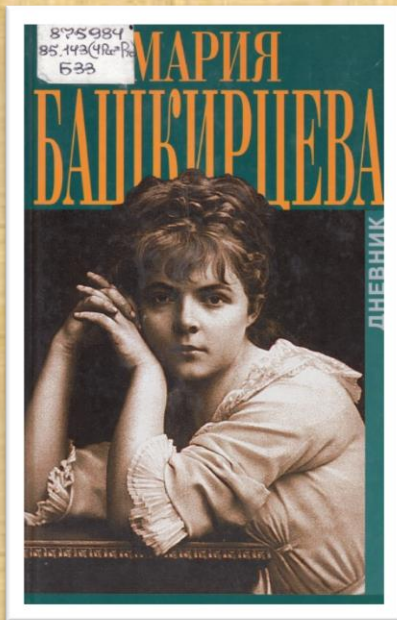
Як письменниця вона прославилася саме своїм щоденником, написаним французькою, виданим посмертно та перекладеним кількома європейськими мовами, в тому числі російською. Її щоденник – не сентиментальні зітхання пересічної молододі панянки. Це справді унікальний документ психологічного та інтелектуального зростання молододі дівчини, що переростає свій час і своє оточення.

З часу публікації щоденника у різних країнах стали з'являтися дослідники її життя та творчості. У Франції й понині діє «Гурток друзів Марії Башкирцевої».

Широку популярність здобуло листування Башкирцевої та Гі де Мопассана. Про неї написано декілька романів. Грета Гарбо та Кетрін Хепберн мріяли – кожна по своєму – втілити її образ на екрані, а Марина Цвєтаєва присвятила свою першу поетичну збірку «Світлій пам'яті Марії Башкирцевої».

Художні твори

Башкирцева М. Дневник / Мария Башкирцева. – Изд. 2-е, испр. - М. : ЗАХАРОВ, 2000. – 448 с.*

Марія Башкирцева прожила на світі всього 26 роки, залишив після себе картини, які виставлені в музеях Парижа і Ніцци, Амстердама й Белграда, Санкт-Петербурга й Чикаго.

Але Марія стала відомою не лише завдячуючи малярному таланту. Славу їй приніс феноменальний щоденник, який Башкирцева вела безперервно, починаючи з дванадцятирічного віку і до самої ранньої смерті. Він став не тільки унікальним людським документом, а й цінним літературним твором. На жаль, щоденник піддався цензурі матері Марії, багато його сторінок згоріли під час пожежі. Нам доступна лише частина того, що писала Марія, завдячуючи старанням

французького письменника Андре Тер'є, який зібрав ці записи та видав у двох томах.

Публікація щоденника викликала справжню сенсацію та відразу привернула увагу літераторів, критиків, письменників. Англійський прем'єр-міністр Вільям Гладстон назвав його «найчудовішою книгою століття». І хоча цьому твору присвячено безліч літературних досліджень, інтерес до нього не згас і до сьогодні.

Слабошпицький М. Ф. Марія Башкирцева : роман-есе / М. Ф. Слабошпицький. – К. : Махаон-Україна, 1999. – 268 с.*

Слабошпицький М. Марія Башкирцева / Михайло Слабошпицький // Слабошпицький М. Поет із пекла : романи / Михайло Слабошпицький. – К. : Грамота, 2008. – С. 23-296.*

Є типи людей, про яких кажуть, що вони талановиті в усьому, чим би не займався. До них належала Марія Башкирцева.

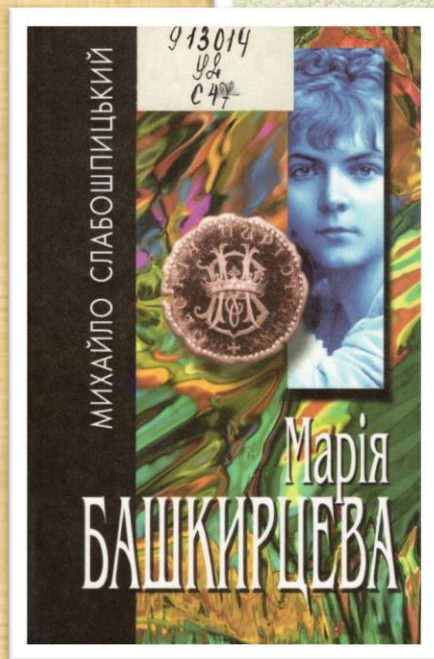
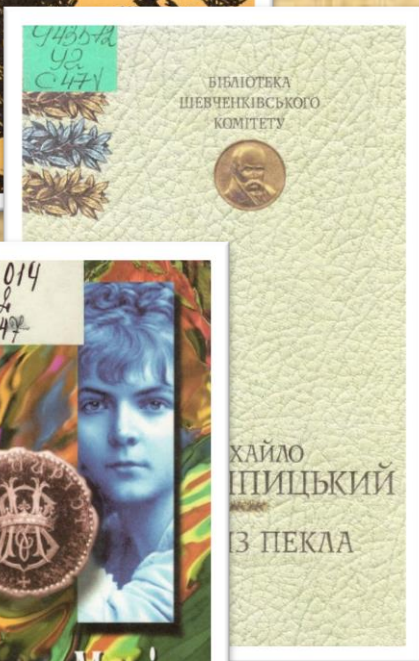
Хто ж вона, Марія Башкирцева? Росіянка, народжена в Україні, стала французькою художницею, все своє коротке життя вела щоденник, який згодом буде опубліковано французькою мовою. То якій землі, якій культурі, якому світові належить це геніальне дитя?

Михайло Слабошпицький знаходить відповіді на ці непрості запитання. Хоч де б ми не були, хоч яких висот сягали, завжди будуть з нами сни про наше дитинство, про наші початки й витоки.

Власне, ми не володіємо нічим, окрім скарбів, успадкованих від свого минулого, рідної землі, дитинства...

Маленька дівчина з полтавського села Гавронці сподівалася врятуватися від безіменності в сповненому блискучих імен Парижі. І знайшла там свою смерть.

Автор розповідає про неординарну людську особистість, якою була художниця, про багатьох видатних людей мистецтва, з якими пощастило спілкуватися героїні, та про хвилююче кохання Марії Башкирцевої та французького художника Жюля Бастьєна-Лепажя.

Балабко О. З Ніцци до Мужена. Від Башкирцевої до Винниченка : есеї, п'єса / Олександр Балабко. – К. : Факт, 2007. – 192 с.* - Із змісту: Променад з мадемуазель Марі. - С. 7-77; Сон Марії Башкирцевої : сцени на дві дії – С. 79-128.

Письменник і мандрівник Олександр Балабко у своїй книжці відкриває українські літературно-мистецькі столиці поза Україною. В цій збірці постає французьке Блакитне узбережжя, «заримоване» з іменами Марії Башкирцевої й Володимира Винниченка. Саме в Ніцці Марія почала вести свій славнозвісний щоденник, робити перші кроки в малярстві.

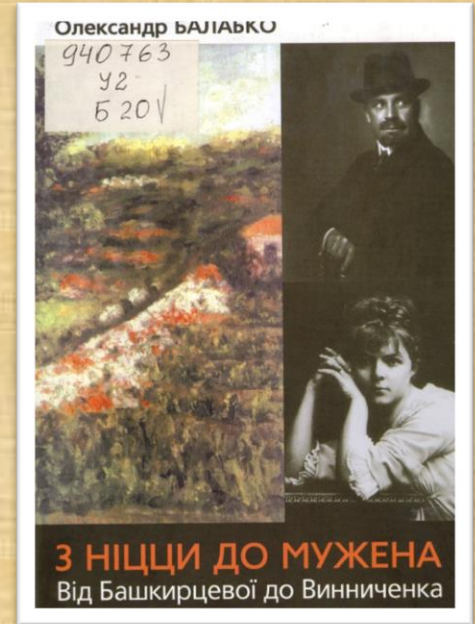

Читач здійснить прогулянку в часі разом з Марією Башкирцевою від Ніцци до полтавської Диканьки і навпаки (есеї «Променад з мадемуазель Марі»), доторкнеться до таїн її особистості в п'єсі на

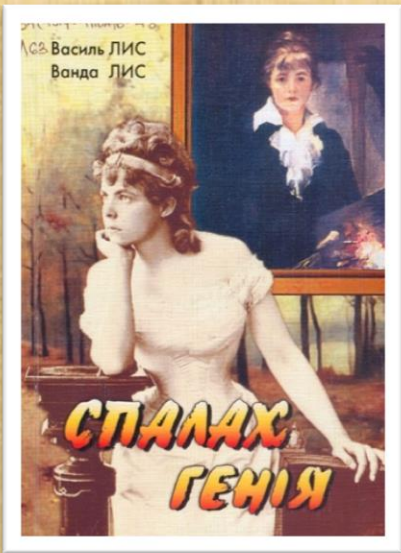
дві дії «Сон Марії Башкирцевої», що стала для автора незвичним продовженням осягнення життя і творчості письменниці й малярки.

Книжку ілюстровано оригінальними кольоровими і чорно-білими знімками О. Балабко, зробленими в Ніцці, Каннах і Мужені, репродукціями малярських робіт Башкирцевої й Винниченка.

Видання розраховане на широкий читацький загал, на тих, хто цікавиться українською літературою і мистецтвом, хто прагне пізнати Україну в широких світах.

Лис В. Спалах генія : худож.-док. повість / Василь Лис, Ванда Лис. - Полтава : Полтава, 2008. - 123 с.

Все було надзвичайно в цій дівчині, про яку так багато говорили і писали, і яка померла, не доживши до 24 років, - краса, розум, талант, честолюбство, працездатність і прагнення до слави: найбільше вона хотіла бути знаменитою.

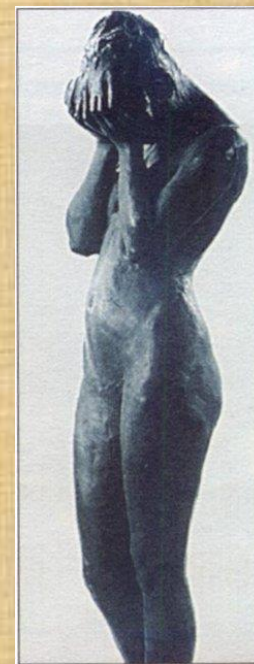
Вона мріяла про кар'єру співачки і мала на те підстави, займалася музикою, досконало володіла кількома іноземними мовами, вивчала історію, філософію, фізику, цікавилась політикою та суспільним життям... Але найсильнішими і, можливо, найреалізованішими її захопленнями стали живопис та скульптура. Шанувальниками таланту

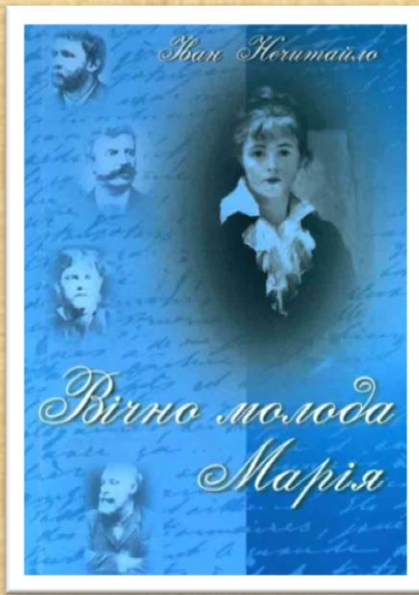
Марії Башкирцевої були Еміль Золя, Гі де Мопассан, Леся Українка.

Повість «Спалах генія» написано на основі літературного щоденника Марії, зокрема, тієї частини, що стосується особистого життя героїні, її родини, навчання, творчості як художниці й письменниці.

Автори майстерно використали багатий фактичний матеріал, яким щиро ділилася в своєму щоденнику Башкирцева, - і з'явився чудовий твір про нашу геніальну співвітчизницю.

Книгу доповнюють світлини М. Башкирцевої та репродукції її картин.

Нечитайло І. Я. Вічно молода Марія : віршована повість / І. Я. Нечитайло. – Полтава : Дивосвіт, 2006. – 152 с.

Це друге, виправлене і доповнене, видання віршованої повісті про видатну полтавчанку, художницю Марію Костянтинівну Башкирцеву.

Автор крок за кроком проводить читача життям видатної українки, показує становлення непересічної особистості, розвиток таланту. Він простежує основні чинники, які сприяли розквіту юного дарування. Не ставши через обставини і хворобу співачкою, вона вирішує присвятити себе малюванню, стає художницею і постійно доводить, що талант без праці - мертвий.

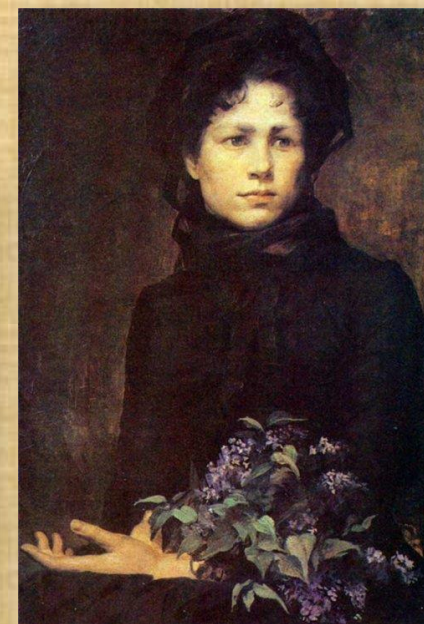
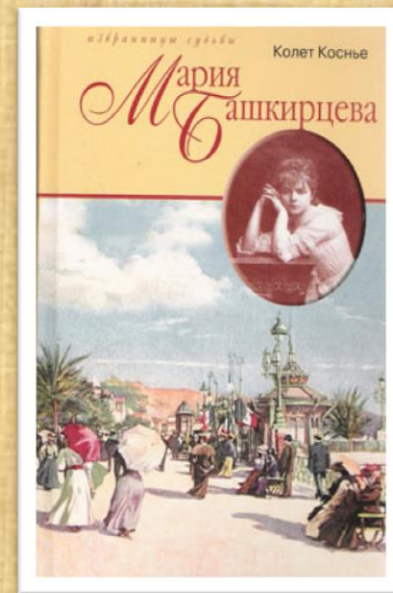
Автор, не відступаючи від наявних фактів, прагнув у художній формі відтворити долю і внутрішній світ цієї дивовижної людини. Твір стане в нагоді не тільки школі чи бібліотеці, а й усім, хто не байдужий до духовного надбання рідного краю.

Каюэ А. Муся, или Жизнь и смерть Марии Башкирцевой ; Муся и её друзья : документальные повести : пер. с фр. / Альберик Каюэ. - М. : Наш дом, 2013. - 424 с.

Альберик Каюэ належить до плеяди чудових французьких письменників початку ХХ століття. Одним із джерел його натхнення стали незвичайні жіночі долі. Їм присвячено цілий ряд творів, в тому числі «Муся, або Життя і смерть Марії Башкирцевої» і «Муся і її друзі».

Про трагічну долю Марії Башкирцевої письменник дізнався з її «Щоденника», опублікованого в 1877 році в Парижі, а надихнув його на написання книги Морріс Баррес, один із законодавців моди в літературі того часу. Каюэ познайомився і потоваришував з матір'ю Марії, її друзями та однокурсницями по Академії живопису. Результатом стали ці два романи, що вийшли в паризькому видавництві «Фаскель», які відрізняються від всіх інших, перш за все, своєю документальністю. При цьому автора відрізняє мудрість в підході до непростой особистості Марії, розуміння епохи, в якій вона жила.

Література про життя та діяльність

1. Агеєва В. «Щоденник» Марії Башкірцевої // Жіночий простір: феміністичний дискурс українського модернізму / В. Агеєва. - К. : Факт, 2003. – С. 163-170.
2. Генік С. Башкірцева Марія // 150 видатних українок / Степан Генік. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2003. – С. 23-25.
3. Книш І. Слава Марії Башкірцев / Ірена Книш // Три ровесниці 1860-1960. До сторіччя народин Уляни Кравченко, Марії Башкірцев, Марії Заньковецької / Ірена Книш. - [Вінніпег] : [б. в.], [б. р.]. – С. 93-200.
4. Парижанка з-під Диканьки Марія Башкірцева : іст.-докум. зб. нарисів / ав.-упоряд. О. А. Кривобок. – Полтава : Техсервіс, 2009. – 115 с.
5. Таглина О. Марія Башкірцева / О. Таглина. – Х. : Фолио, 2009. – 128 с. – (Знаменитые украинцы).
6. Тарнавська М. Здійснена мрія Марії Башкірцевої / Марія Тарнавська // Українки в історії / авт.: С. Андрусів [та ін.] ; за ред. В. Борисенко. - 2-ге вид., стереотип. - К. : Либідь, 2006. – С. 212-217.
7. Ткаченко А. Ф. Марія Башкірцева // Знаменитые украинцы / А. Ф. Ткаченко. - К. : Арістей, 2005. – С. 24-30.
8. Ткаченко В. Башкірцева Марія Костянтинівна / В. Ткаченко // Видатні постаті України : біогр. довідник / Щокін Г. В. [та ін.] - 2-ге вид., доп. - К. : МАУП, 2007. – С. 83-86
9. Убийвовк Л. Жінки надзвичайної долі / Л. Убийвовк. – Полтава : Форміка, 2007. – 96 с. : іл., портр.
10. Хорошевський А. Ю. Башкірцева Марія Костянтинівна // Проект "Україна". Галерея національних героїв / А. Ю. Хорошевський. - Х. : Бібколектор, 2012. - С. 292-294.

* * *

11. Асєєва Н. Поезія неприкрашеної правди // Всесвіт. – 1985. - № 11. – С. 132-139.

12. Басманов А. Тлеющий разряд : [памяти Марии Башкирцевой] // Наше наследие. – 1990. - № 5. – С. 101-107.
13. Безпечна Ю. Марія Башкірцева: життєпис шляхетної паньки // Секретарь-референт. – 2011. - № 9. – С. 92-97.
14. Боголюбов А. П. Феномен-девица : (о творчестве художницы М. Башкирцевой) / А. П. Боголюбов // Наше наследие. - 2007. - № 83/84. - С. 150-153.
15. Буровцева Н. Ю. «Все, что люблю, люблю одной любовью» : (Марина Цветаева читает «Дневник» Марии Башкирцевой) // Библиография. – 2003. - № 4. – С. 149-159.
16. Вождаєнко В. Перша жінка в Луврі : [про життя та творчість М. Башкирцевої] / В. Вождаєнко, Л. Гончаренко // Українська культура. - 2014. - № 6. - С. 10-13.
17. Гуревич Л. М. К. Башкирцева : біогр.-психол. етюд // Простор. – 1991. - № 1/2. – С. 260-278.
18. Добровольский О. Муся. История одной жизни : [к биогр. М. Башкирцевой] // Дружба народов. – 1979. - № 8. – С. 228-242.
19. Дьяков Л. Мария Константиновна Башкирцева // Творчество. – 1987. - № 9. – С. 20-21.
20. Дьяков Л. Потребность в великом. Мария Башкирцева // Новый Акрополь. – 2005. - № 10. – С. 42-46.
21. Камлий С. Магия Марии [Башкирцевой] // Академия. – 2004. - № 4. – С. 156-160.
22. Клепач Т. М. Ніщо не минає в цьому світі безслідно. Присвячується пам'яті Марії Башкірцевої // Вивчаємо укр. мову та літ. – 2014. - № 28/29. – С. 58-63.
23. Крапива П. Ее талантом восторгался мир / П. Крапива, В. Превальский // Радуга. – 1984. - № 12. – С. 170-172.
24. Матвієнко П. Осяяні красою і талантом. Штрихи до портретів художниць-полтавок : [Марія Башкірцева] // Образотворче мистецтво. – 2009. - № 9. – С. 17-19 (Шкіл. світ. № 48).
25. Нагаевская Е. Мария Башкирцева // Искусство. – 1987. - № 3. – С. 59-63.

26. Покальчук Ю. Є в Ніцці вуличка Марії Башкірцевої... // Слово і час. – 1993. - № 11. – С. 90.
27. Санжаревський Д. Спалах : [про Марію Башкірцеву] / Дмитро Санжаревський, Кім Скалацький // Дніпро. – 1967. - № 2. – С. 144-152.
28. Слабошпицький М. Ф. Легенда і правда : до 150-річчя від дня народження М. Башкірцевої / М. Ф. Слабошпицький // Вітчизна. – 2008. - № 9/10. – С. 162-176.
29. Слабошпицький М. Марія Башкирцева, ее картини и ее дневник // Дет. лит. – 1989. - № 4. – С. 29-32.
30. Слабошпицький М. Тріумф і трагедія [Марії Башкірцевої] // Знання та праця. – 1978. - № 3. – С. 18-19.
31. «Спалахнула зіркою на чужому небі» : [до 150-річчя від дня народження М. К. Башкирцевої (1860-1884)] // Календар знаменних і пам'ятних дат. - 2010. - № 4. - С. 77-86.
32. Тарнавська М. Жадоба слави: здійснена мрія Марії Башкірцевої // Всесвіт. – 2000. - № 5/6. – С. 172-176.
33. Шевякина Е. С. «Дневник» Марии Башкирцевой. У истоков деконструктивизма // Человек. – 2000. - № 4. – С. 63-70.

*Висловлюємо подяку Полтавській ОУНБ ім.
І. П. Котляревського за надані матеріали.*

